

ТОПОНІМІЧНІ СЛОВНИКИ ГАЛИЧНИНИ

Габорак М. **Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій: Етимологічний словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 932 с.; Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини: Етимологічний словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 636 с.**

В українській ономастиці вже давно назріла гостра потреба зібрання й створення системних каталогів онімів, словників різних класів пропріативів, які збережуть для майбутніх поколінь цінний не тільки мовний, але й історичний, краєзнавчий, топографічний, етнографічний матеріал. Дослідники постійно наголошують і на створенні в межах України зведеної електронної бази даних назв різних лінгвогеографічних об'єктів. У цьому контексті важливою є поява кожного словника (особливо регіонального) чи матеріалів до словника, що вносять своєрідну “цеглинку” в будівлю майбутнього комплексного онімікону української мови.

Рецензовані Словники Мирослава Габорака – це вже не тільки “цеглинки”, а ціла “стіна” напрацювань у галузі топонімної лексикографії, оскільки, як відомо, це далеко не перші дослідження вченого (раніше опубліковані книги: “Гідронімія Івано-Франківщини” (2003), “Назви гір Івано-Франківщини” (2005), “Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля)” (2007), “Назви гір і полонин Івано-Франківщини” (2008), “Гідронімія Івано-Франківщини” (2010) – видання друге, доповнене, уточнене). Однак саме “Топонімія Галицької Гуцульщини” і “Топонімія Покуття...” – результат копійної, цілеспрямованої й довготривалої праці, це своєрідний підсумок зібрання

ойконімів, гідронімів, оронімів, мікротопонімів досліджуваних територій.

Автор зазначає, що вивчення покутських і гуцульських топонімів має тривалу історію, оскільки ними цікавилися відомі в минулому дослідники (А. Петрушевич, Я. Вагилевич, М. Кордуба, С. Грабець, Б. Лящук та ін.), а також чимало назв географічних об'єктів Покуття, Гуцульщини ставали предметом досліджень сучасних українських мовознавців (С.О. Вербича, І.М. Железняк, Ю.О. Карпенка, Д.Г. Бучка, О.С. Стрижака, В.П. Шульгача та багатьох інших). Однак, як пише М. Габорак у передмові, цими дослідженнями не вичерпується необхідність подальшого збору та вивчення покутських, гуцульських назв (ТП, ТГГ, 3). Тому пропонувані Словники суттєво доповнять перелік проаналізованих раніше топонімів і дозволять увести в науковий обіг значний пласт української онімної лексики.

У Словниках М. Габорака привертає увагу кількісно значимий матеріал проаналізованих топонімів (7 839 назв у “Топонімії Покуття”, 4 297 – у “Топонімії Галицької Гуцульщини”, що загалом є найменуваннями відповідно 11 714 та 6 778 географічних об'єктів), а також чимала джерельна база. Зібрати й проаналізувати такий за обсягом матеріал – непросте завдання, адже в цілому це фундаментальний для невеликої території топонімичний корпус – понад 12 тис. топонімів.

Рецензовані праці розраховані не лише на мовознавців, а й на учнів, учителів, краєзнавців, екскурсіводів, оскільки кожен тут знайде безліч цікавих легенд, переказів про походження тих чи інших назв. Цінним є те, що часто щодо відомих онімів учений подає не лише одну легенду, а декілька, залежно

від території, де поширена назва. Наприклад, про походження назви річки *Дністер* жителі Городенківщини та Калущини розповідають зовсім інші перекази (ТП, 223–224), про найменування гори *Говерла* записано чотири легенди (ТГГ, 130–133). Суттєвими у Словниках є також відомості краєзнавчого характеру, які допоможуть у прокладанні туристичних маршрутів і визначенні точного розташування того чи іншого об'єкта.

Безперечно, матеріали Словників можуть слугувати опертям для реалізації завдань загального теоретичного характеру. Дослідницькі проблеми, які можуть бути вирішені на базі словників, надзвичайно різноманітні: це з'ясування семантичної й словотвірної специфіки топонімів Покуття, Галицької Гуцульщини в порівнянні з іншими регіонами Івано-Франківщини чи Заходу в цілому, виділення особливих (навіть раритетних) моделей пропріативів, укладання словників діалектної географічної номенклатурної термінології, лінгвогеографічний опис тощо.

Особливу цінність лексикографічні видання М. Габорака матимуть для вирішення історико-лінгвістичних питань. Деякі спостереження виникають одразу ж під час першого перегляду Словників. Скажімо, модель на *-аня* практично не збереглася в сучасній лексиці: *Вільхованя* (ТП, 113), *Лозованя* (ТП, 467), *Піскованя* (ТП, 639; ТГГ, 412), хоча існують розбіжності у Словниках: автор то виділяє формант *-аня* + прикметник *піскова* (ТГГ, 412), то виводить назву від апелятива *піскованя* (діал.) 'піскувата земля; піщане місце' (ТП, 639). Однак загалом імпонує в цих працях виваженість, некатегоричність тлумачень онімів, що пов'язано з полімотивованістю окремих найменувань. Наприклад, *Ріжок* (колишній фільварок, тепер урочище) – а) семантичне утворення від апелятива *рожок*, *ріжок*, дем. від *rig*; у такому разі назва вказує на вигнуту форму місцевості; б) резуль-

тат трансонімізації однозвучного антропоніма – прізвища засновника чи власника фільварку, пор. прізвище *Рожок* (ТП, 695). *Рітники* (куток) – а) результат трансонімізації однозвучного групового антропоніма – найменування родини, яка, очевидно, започаткувала куток; б) семантичне утворення від апелятива *рітники* 'люди, що вирощують ріпу – картоплю' чи 'робітники, які видобували нафтову ропу' (ТП, 696). Однак уважаємо, що топонім *Сітники* теж можна мотивувати й груповим антропонімом, пор. прізвище *Сітник* (СП, 323), прізвисько *Сітник* 'високого росту і худий' (СПЗУ, III, 70), й апелятивом *сітник* не тільки в значенні 'болотяна трава' (ТП, 739), але й *сітник* 'рибалка, що ловить рибу сіткою' (ЕСУМ, V, 258).

М. Габорак запропонував нам багатющий онімний матеріал, джерельною базою для якого послужили матеріали, зібрані власноруч автором у польових умовах, учителями й учнями шкіл Покуття, Галицької Гуцульщини, також нариси про історії міст і сіл краю, архівні джерела, актові документи, довідники адміністративно-територіального поділу, географічні, енциклопедичні та інші словники, топографічні карти. Важливим додатковим джерелом слугували такі праці, як "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", "Словник гідронімів України", "Енциклопедія Коломийщини", "Nazwy geograficzne Huculszczyzny" С. Грабця, "Походження назв населених пунктів Покуття" Д. Бучка та інші.

Щодо структури рецензованих праць зазначимо, що словникові статті побудовані таким чином, що дозволяють простежити еволюцію топоніма, варіювання назви із часу першофіксації в історичних документах і до сьогодні. Назва подається з наголосом, далі автор указує закінчення родового відмінка однини (для топонімів у множині називається число), рід, вид об'єкта, географічне розташування, варіанти наймену-

вання (якщо є), фіксації топоніма в писемних джерелах чи вказівка на час за-свідчення під час експедицій, пояснення способу його творення, а також твірна база пропріатива, її значення та слово-творчого форманта. Цінним є те, що подаються назви суміжних об'єктів, що дає можливість з'ясувати генетичні зв'язки однакових іменувань. У реєстр Словників автор також уводить назви об'єктів, яких зараз уже не зафіксовано, що є цілком виправданим, оскільки такі оніми важливо зберегти для майбутніх поколінь дослідників. Наприклад:

Лагодець, -дцю; ч.; поле; с. Сілець Тисм. р-ну; вар. *Лагодиць*: Лагодиць (2002, СНЧ, 42); Лагодець (2012, Експ.). – Назва утворена за допомогою суфікса *-ець* від дієслівної основи *лагоди-ти* 'готувати, приготувляти' (ВТС, 478). Тут ідеться про дрова, які заготовляли в лісі, на місці якого було облаштоване поле. Варіант назви з'явився під впливом місцевих говірок, у яких ненаголошений [e] вимовляється як [u]. Можлива також мотивація найменування поля похідним однозвучним антропонімом – прізвищем чи прізвиськом людини, яка володіла колись ним, пор. прізвище *Лагода* (ТП, 443).

Отож бачимо, що побудова словникової статті добре продумана, чітка, принципи її організації послідовно втілені впродовж усього тексту Словників.

Безперечно, праці М. Габорака не позбавлені деяких неточностей, суперечностей у трактуванні походження тієї чи іншої назви, однак у цій рецензії хотілося б висловити декілька побажань, а не зауважень, оскільки кожен дослідник може наводити свої інтерпретації мотивації онімів і дискусії можуть, без сумніву, продовжуватися.

1. Щодо конотативних топонімів, то краще фіксувати хоча б невеликі тексти з усного мовлення мешканців території, оскільки конотацію можна побачити тільки в контексті, на рівні навіть висловлення. Саме тоді можна говорити про ступінь топонімізації.

2. Варто було б завершувати кожен Словник хоча б невеликими висновками чи узагальненнями щодо топонімії Покуття, Гуцульщини, адже на основі такого багатого фактичного матеріалу можна стверджувати про продуктивність певних моделей в утворенні топонімів, про поширеність імен, прізвищ чи прізвиськ на території, географічних термінів зі специфічним регіональним значенням тощо. Із цього погляду Словники є важливими для молодих дослідників, які, використовуючи вже зібраний матеріал, можуть аналізувати різноманітні мовні, історичні, географічні чи етнографічні явища або факти, що дозволить краще зрозуміти закономірності функціонування та розвитку топонімії краю.

3. До перспективних ліній вивчення топонімів Покуття та Галицької Гуцульщини відносимо також їх різноплановість, оскільки оніми можна розглядати не тільки в аспекті лінгвістичному, а й в історико-краєзнавчому, етнолінгвістичному, культурологічному. Цей матеріал буде корисним, без сумніву, також у плані типологічних досліджень топонімів різних адміністративно-територіальних одиниць.

Словники становлять велику цінність для спеціалістів, які займаються вивченням топонімів (регіональних топонімних систем) як у синхронному, так і в діахронному аспектах. У цілому вони є великим внеском у розвиток теорії порівняльно-типологічної топонімії різних територій, а також, зрештою, у загальний фонд досліджень топонімії України. Зазначимо, що топонімія засвідчує не тільки історію розвитку мови, а й історію народу, який проживає на тій чи іншій території. Тому відзначимо саме культурологічний сенс рецензованих Словників.

Зібраний автором матеріал заслуговує високого поцінування, оскільки рецензовані Словники сьогодні є найбільш повним зібранням назв географічних об'єктів Покуття та Галицької Гу-

цупльщини, яке, як стверджує М. Габорака, буде доповнюватися в майбутньому.

ВТС – Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1; 1985. – Т. 2; 1989. – Т. 3; 2003. – Т. 4; 2006. – Т. 5.

СП – Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Черні-

веччини) / голов. ред. К. М. Лук'янок. – Чернівці : Букрек, 2002. – 424 с.

СППЗУ – Словник прізвищ Північно-Західної України : у 3 т. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2009. – Т. I : А–И. – 412 с.; Т. II : І–П. – 456 с.; Т. III : Р–Я. – 364 с.

ТГГ – Габорака М. Топонімія Галицької Гуцульщини : Етимологічний словник-довідник / М. Габорака. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 636 с.

ТП – Габорака М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій : Етимологічний словник-довідник / М. Габорака. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 932 с.